

## NOFILOGIK OTM LARDA TIL O'RGATISHNING INNOVATSION METODLARI

Rasulova Zuhra Hakimberdiyeva  
Toshkent davlat transport universiteti

**Annotatsiya:** Hozirgi kunda o'sib kelayotgan yosh avlodni chet tillariga o'qitish sifatini ta'minlash, chet tillarida erkin so'zlasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish, chet tillarni o'zlashtirish orqali jahon ta'lim standartlariga javob beradigan yetuk kadrlarni tayyorlash yurtimizda amalga oshirilayotgan ta'lim islohotining maqsadlaridan biridir. Xalqaro standartlarga javob beruvchi yetuk mutaxassis kadr bo'lish uchun o'rganuvchidan tilning eng nozik qatlamlarini nazardan qoldirmaslik talab etiladi.

**Kalit so'zlar:** Innovatsion metod, xalqaro munosabatlar, madaniy-ma'rifiy, ijtimoiy-iqtisodiy, sun'iy aql.

Til o'rganish kishilik jamiyatida bag'oyat muhim sohalardan biri hisoblanadi. Muloqot vositasi bo'lmish tilni tabiiy muhitda ya'ni oilada, jamoatchilik orasida yoki uyushgan holda amaliy egallash mumkin. Til hodisalariga oid bilimlar esa nazariy jihatdan o'rgatiladi. Xalqaro munosabatlar avj olgan zamonamizda tillarni bilish, ayniqsa ko'p tillilik ulkan ahamiyat kasb etadi. Mamlakatimizda tahsil oladigan o'quvchi va talabalar odatda uch tilni o'rganadilar. Ushbu tillar maxsus nomlar bilan yuritiladi. Bular quyidagilar: ona tili, ikkinchi til, va chet til. Ona tili tafakkur shakllanishida alohida xizmat o'taydigan birinchi til hisoblanadi. Ikkinchi til haqida so'z yuritilganda, unga boshqa millat vakillaridan iborat qardoshlar, qo'shnilar tili sifatida qaraladi.

**Chet til** – bu xorijiy mamlakat tilidir. Respublikamizda G'arbiy Yevropa (ingliz, ispan, nemis, faransuz) tillari va Sharq (arab, turk, fors, xitoy, hind) tillari o'qitilib kelinmoqda. Bu tillar ta'lim muassalarining o'quv rejalaridan o'rin olgan. Uchala tilni o'qitish jarayoni turlicha kechadi. Ona tili va ikkinchi til tabiiy vaziyatda, chet til esa sun'iy muhitda o'rganiladi. Chet tildagi muloqot, asosan, darsda muallim rahbarligida kechadi. Uchala til orasida chet tilni o'rganish va o'rgatish muayyan jihatlari bilan keskin farq qiladi. Bu esa, o'z navbatida, tegishli chet til o'qitish texnologiyasini qo'llashni taqozo etadi. Chet til muallimi metodika fani yutuqlarini puxta o'zlashtirish orqali o'quvchi-talabaning to'plagan til tajribasi me'yorini aniq bilishga va uni yanada takomillashtirishga erishadi. Chet tillarni samarali o'rgatish uning metodikasini bilishni taqozo etadi. Chet tillarni o'rganish va o'rgatish ko'p jihatdan chet til o'qitish metodikasi masalalarini nazariy tomondan ishlab chiqilishiga va nazariyaning amalda ijodiy qo'llanilishiga bog'liqdir.

**Metodikaning predmeti** – chet til predmeti orqali ta'lim-tarbiya berish jarayoni va usullari, chet til o'rgatish ilmi, muallim va o'quvchi faoliyatini o'rganish metodikaning predmeti sanaladi.

Chet tillarini o'rganish orqali dunyo yoshlarining intellektual salohiyatidan boxavar bo'lish, ular bilan fikr almashish, jarayonni chuqur tahlil qilib o'z yutuq va kamchiliklarimizni ularniki bilan taqqoslash imkoniyatiga ega bo'lamiz. Chet tillarni bilishga intilish, „Til bilgan el biladi“ maqoliga ko'ra ish tutish bizning ko'p tilni bilgan Forobiy, bir nechta tillarni qiyosiy o'rganish darajasida keng mushohadali bo'lgan Qoshg'ariy kabi yetuk ajdodlarimizdan merosdir.

Bugungi kun yoshlariga qo'yilayotgan talab ham aynan chet tillarini o'rganish ekanligini quyidagicha izohlash mumkin: Butun dunyo mamlakatlari bilan bevosita muloqot qilish, o'z mustaqil fikrini omma oldida ravon va tushunarli holda bayon

qilib berish, dunyo hamjamiyatida O'zbekistonning alohida o'rnini ta'minlash va uni mustahkamlashga xizmat qilish uchun ham xalqaro tillarni o'rganish dolzarb masaladir.

O'zbekistonning davlatlararo alohida o'rnini ta'minlash va mustahkamlash deganda shu narsa nazarda tutiladiki, global dunyoning madaniy-ma'rifiy, ijtimoiy-iqtisodiy sohadagi, shuningdek, tibbiyot va sport sohasidagi yangiliklardan xabardor bo'lish va tahlil qilish, mamlakatimizning buyuk o'tmishi va boy madaniyatini, qolaversa, zamonaviy yoshlarning ulkan muvaffaqiyatlarini dunyo xalqlariga namoyish qilish kerak. Bunda esa albatta til ko'prik vazifasini bajaradi.

Quyida rivojlanayotgan yangi pedagogikalar haqida so'z yuritamiz. 1) Ta'limda sun'iy aql. «Sun'iy aql» atamasi (SA) kompyuter tizimlarini tavsiflash uchun ishlatiladi. Sun'iy aql ta'lim tizimlari maktablarga, kollejlarga va universitetlarga shiddat bilan kirib bormoqda. Ko'pchilik odamlar sun'iy aqlni robot o'qituvchilar deb tasavvur qilsalar-da, uning ham foydali tomonlari bor. Talabalar uchun yaratilgan ilovalar aqlli o'qitish tizimi, dialogga asoslangan o'qitish tizimi, tadqiqotga asoslangan o'quv muhiti, avtomatik yozishni baholash va suhbat agentlarni o'z ichiga oladi. O'qituvchilar uchun mo'ljallangan dasturlar kam rivojlangan bo'lsa ham, o'qituvchilarni o'z bilimlarini oshirishlarida yordamchi dastur hisoblanadi. Shuni ta'kidlash joizki, talabalar va o'qituvchilarning tanqidiy fikrlash, ijodkorlik, muloqot va hamkorlik kabi qobiliyatlarini inobatga olish kerak.

O'qituvchilar, o'rganuvchi olimlar va boshqa manfaatdorlar ikkala tomonni ya'ni sun'iy aql ilovalarni ham, o'qitish va o'rganish usullari ham rivojlantirishga shug'ullanishsa nur ustiga a'lo nur bo'lar edi.

2) Ochiq ma'lumotlar orqali o'rganish. 250 dan ko'proq milliy, mahalliy va shahar hokimiyatlari va global miqyosdagi tashkilotlar ma'lumotlarni bir-birlari bilan almashishyapti, yaratishyapti va o'z ishlarida foydalanishyapti. Ushbu tashkilotlar xalq tomonidan ishlatiladigan ma'lumotlarni ko'rishga intilishadi, ko'pgina yetuk xizmatlar ochiq ma'lumotlarni o'rganish uchun manbalarni taqdim etishadi. Keyinchalik tashabbuslar ularni innovatsion ta'limga olib keldi. Xo'sh, savol tug'iladi – ochiq ma'lumotlar material sifatida nimani taklif qiladi? Uning o'rganish va o'qitishdagi ahamiyati qanday? Asosiy omil bu - haqiqiylik. Birgalikda ishlatiladigan ma'lumotlar yirik tashkilotlar ichida sodir bo'layotgan real jarayonlar natijasida paydo bo'ladi. Ko'pincha kasbiy ishda foydalaniladigan ma'lumotlar bizning hayotimizga va atrofimizdagi dunyoga real ta'sir qiladi. Ikkinchi omil – bu ma'lumotlar talabalarning salohiyatini oshirishdagi ahamiyatidir. Bu juda kuchli ruhiy ta'sir bo'la oladi. Talabalar o'z shaharlarida, qishloqlarida balki o'z sinflarida bo'layotgan voqea-hodisalarni yaqin va uzoqda sodir bo'layotgan voqea-hodisa bilan taqqoslay oladilar. Balki bu jarayonda ular muammolarni ham aniqlab, bu muammoga mahalliy yoki butun jamiyat e'tiborini jalb qilishlari ham mumkin. Bitta misolda, o'rta maktab o'quvchilari Italiyada davlat tomonidan moliyalashtirish to'g'risidagi ma'lumotlarni o'rganish jarayonida qurilish loyihalari uchun mukofotlangan. Bundan ko'rinib turibdiki, ochiq ma'lumotlar o'quvchilarni bir-biri bilan bog'lagan, ma'lumotlar savodxonligi, oshkoralik va dalillarga asoslangan harakatlar natijasida kattaroq rag'bat uchun ijtimoiy harakatlar vujudga kelgan.

3) Ma'lumotdan foydalanish axloqi bilan shug'ullanish. O'sib borayotgan ta'limda raqamli texnologiyalardan foydalanish axloqiy savollarning doimiy ravishda ko'payishi bilan birga keladi. Bu yerda axloqiy muammolar ko'p ma'lumotlarga, masalan, kim egalik qiladi, ma'lumotlarni qanday izohlash kerak, talabalar va professor-o'qituvchilarning shaxsiy hayoti qanday himoya qilinishi kerak? O'zlari xabardor bo'lmagan odamlarni tanqid qilish holatlari ham kuzatilgan. Ehtimol, bu faqat vaqt masalasidir. Bunday muammolarni oldini olish uchun ta'lim muassasalarida ma'lumotlar axloqiga tegishli siyosatni ishlab chiqish,

ma'lumotlardan foydalanish uchun talabalardan rozilik olish, ularning o'zaro aloqalaridagi har qanday ma'lumotlarni tahlil qilish, ularning ta'limni boshqarish tizimi haqidagi fikrlari bilan tanishib, samarali o'qitish tizimini yaratish, shuningdek, talabalar va xodimlarni qo'llab-quvvatlash masalalari ham inobatga olinishi kerak. Hozirda rasmiy mashg'ulotlar mavjud emas. Buning uchun o'qituvchilar talabalarga imkoniyat yaratib berishi lozim. Hozirgi raqamli dunyoda institut va universitetlarning o'zaro ma'lumot almashishi ularning samaradorligini yanada oshiradi.

**Foydalanilgan**

1. 2012-yil 10-dekabrdagi “Chet tillarini o`rganish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to`g`risida”gi O`zbekiston Respublikasi birinchi Prezidentining №1875 – qarori.
2. Rasulova Zuhra Khakimberdiyevna “Innovative methods of teaching english in nophylological sciences” Florida, USA, January 10th, 2022.
3. Расулова Зухра Хакимбердиева “Эффективность коммуникативных и копмютерных технологий в изучении иностранных языков” Участника международной научно-практической конференции №3 Март 2017
4. J.Jalolov „Chet til o`qitish metodikasi”, Toshkent-2012